

(ข) เอกสาร “ประเพณีแห่งเทียนพรรษาอุบลราชธานี กำลังเปลี่ยนไป”

โดย รศ.ประจักษ์ บุญอารีชัย
สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี

ฐานเดิมของประเพณีแห่งเทียนพรรษา

๑. ประเพณีแห่งเทียนพรรษาเกิดจากความเชื่อเรื่องภพเรื่องชาติ เรื่องบุญเรื่องกรรม หากใครผู้ใดได้ถวายแสงประทีปเป็นทานให้ชีวิตนี้ก็จะช่วยให้เกิดเป็นผู้มีสติปัญญาหลักแหลมในชาติหน้า หรือผู้ที่มีปัญญาเฉลียวฉลาดหลักแหลมในชาตินี้ เพราะชาติปางก่อนเคยถวายแสงประทีปเป็นทาน

๒. เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนในการนำเทียนไปถวายพระภิกษุสงฆ์ในเทศกาลเข้าพรรษา หรือ ฮีตเดือน ๘ ซึ่งถือเป็นจารีตหรือจรรยาของสังคมอีสานที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ถ้าฝ่าฝืนจะมีความผิด เรียกว่า ผิดฮีต (ต้องทำ)

๓. เป็นวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการทำบุญ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของชุมชน

๔. มีการเรียนรู้โดยวิถีชุมชน งานปฏิบัติตามฮีตมีการเรียนรู้จากการส่งถ่ายจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่ง ด้วยการปฏิบัติ

๕. มีความเปลี่ยนแปลงเป็นวิถี ดังเดิมการแห่เทียน ไม่มี แต่เป็นการถูกสั่งการให้จัดขึ้นแทนแห่บั้งไฟ โดยกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ แล้วจึงมีการเปลี่ยนแปลงมาตามยุคตามสมัย

๖. จัดการโดยองค์กรชุมชน เดิมคือคุ้มวัดต่าง ๆ ในเขตเมืองอุบลราชธานี เมื่อร่วมกันแห่เสร็จก็นำกลับไปถวายวัดในคุ้มของคน ทางราชการไม่มีส่วนร่วมมากนัก

๗. เทียนพรรษาเป็นองค์วัตถุที่แสดงออกแทนความเชื่อ ความศรัทธาอันบริสุทธิ์ เป็นทาน เพื่อหวังผลในชาติหน้า เป็นโอกาสของช่างศิลป์ของแต่ละคุ้มวัดที่จะได้แสดงฝีมือเป็นการทำบุญ

๘. งานบุญตามฮีต ๑๒ ของอีสานเป็นกลยุทธ์ในการแสดงพลังของชุมชน ทั้งนี้เพราะในยุคโบราณไม่มีส่วนราชการด้านต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนรับผิดชอบจัดการ หากแต่อาศัยประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมวิถีชุมชน

๙. ประเพณีการแห่เทียนพรรษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งขององค์พิธีบุญเข้าพรรษาเท่านั้น ยังมีกิจกรรมอื่นเป็นพิธีกรรมสำคัญอื่น ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ การบวชนาค ฟังธรรมเทศนา ที่วัดของแต่ละคุ้ม ถวายผ้าอาบน้ำฝน อุปกรณ์ไฟฟ้า ฯลฯ

๑๐. เรียบง่ายตามวิถีวัฒนธรรมอีสาน จัดกันเอง ดูกันเอง สนุกสนานกันเองอย่างเป็นกัลยาณมิตร

ความเปลี่ยนแปลงที่น่าภูมิใจ

๑. ประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยการจัดการของภาครัฐ ร่วมกับเอกชนทำให้ประเพณีท้องถิ่นธรรมดาๆ สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดอุบลราชธานีโด่งดังไปทั่วโลก

๒. ประเพณีแห่เทียนพรรษาช่วยสร้างผลได้ทางเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดอุบลราชธานี

๓. ประเพณีแห่เทียนพรรษาช่วยสืบสานสกุลศิลป์อุบลราชธานี ช่วยพัฒนาช่างฝีมือทำเทียนพรรษาคตามวิถีศิลปกรรมท้องถิ่น

๔. ประเพณีแห่เทียนพรรษาเร้าเดือนให้ชาวอุบลราชธานีภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมและความเป็นอุบลราชธานีเมืองศิลป์

๕. ประเพณีแห่เทียนพรรษาช่วยให้ชาวบ้านได้โอกาสทำบุญสร้างกุศลเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชาและสังฆบูชา โดยเฉพาะการถวายแสงประทีปเป็นทาน

๖. ประเพณีแห่เทียนเป็นการสืบสานตำนานการถวายประทีปเป็นทาน เพื่อมุ่งให้เกิดความหลักแหลมทางปัญญาปรารถนาให้ตนเองเป็นผู้เฉลียวฉลาด สัมกับเป็นพลเมืองแห่งเมืองนักปราชญ์

๗. ประเพณีแห่เทียนพรรษาเชื่อมโยงกับการพัฒนาอาชีพช่างเทียนพรรษาและอาชีพที่พัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นในอนาคต

๘. ประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นปุมเมืองแห่งเมืองศิลป์ ซึ่งเป็นผลผลิตทางจิตวิญญาณด้านศิลปะของบรรพบุรุษชาวอุบลราชธานี

๙. ประเพณีเทียนพรรษาเป็นกลยุทธ์ในการรวมกันเป็นประชากรของชาวอุบลราชธานี เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในยุคที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลง

๑๐. ประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นหนึ่งกิจกรรมสำคัญของฮีตเดือน ๘ ที่ต้องถือปฏิบัติเพื่อความถูกต้อง ดีงาม เป็นกุศล เป็นบุญและเป็นมงคลทั้งส่วนบุคคลและชุมชน ถ้าไม่ถือปฏิบัติจะผิดฮีตหรือผิดจารีต การปฏิบัติตามฮีต ๑๒ ถือเสมือนธรรมเนียมวิถีชีวิตของชาวอีสาน

ความเปลี่ยนแปลงที่น่าเป็นห่วง

๑. เป็นทุนทางสังคม ประเพณีแห่เทียนถูกจัดการให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ (เงิน) ตามวิถีทุนนิยมเสรี หรือนำมาเป็นจัดขายของจังหวัดอุบลราชธานี

๒. ถิ่นฮีดหลงคอง ประเพณีแห่เทียนซึ่งเดิมเป็นเปลือกของฮีตเดือน ๘ บุญเข้าพรรษา ถูกทำให้เป็นแก่น ทำให้การทำบุญตามฮีตตามคองซึ่งเป็นสาระหลักถูกลดความสำคัญลงไปทำให้ส่วนที่เป็นความคิดความเชื่อ (องคมนตรี) ส่วนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้, องค์การจัดการและการจัดการ (องค์กร) และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นเสมือนกิ่ง ใบ ดอกผล (องคพิธิและองควัดดู) ซึ่งเป็นโครงสร้างทั้งหมดของวัฒนธรรมขาดความสมดุล

๓. เนื้อหาเปลี่ยนทำหน้าที่ใหม่ เมื่อโครงสร้างเปลี่ยน เนื้อหาสาระเปลี่ยน ทำให้การแห่เทียนพรรษาเปลี่ยนจากการเป็นพุทธบูชา เป็นงานแสดงศิลปะท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว

๔. ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยลง ทั้งเรื่องการบริหารทรัพยากรที่ดิน แรงงาน ความรู้ความสามารถของชาวกุ่ม่ต่าง ๆ น้อยลง แต่ได้รับการช่วยเหลือแบบเบ็ดเสร็จจากองค์กรภายนอกด้านเงินทุนและกลุ่มช่างรับเหมาเพื่อดำเนินการ

๕. การเรียนรู้ร่วมกันกันของชุมชนน้อยลง ในการทำคืนเทียนเปลี่ยนจากการทำโดยภูมิปัญญาของแต่ละชุมชน ไปสู่กลุ่มช่างฝีมือรับเหมาทำให้ขาดความรู้ สืบทอดความ ความสามารถของคนในชุมชน

๖. องค์กรชุมชนพึ่งพาองค์กรภายนอกในการจัดการ ปัจจุบันงานแห่เทียนพรรษาถูกจัดโดยองค์กรภาครัฐร่วมกับภาคเอกชน จนทำให้องค์กรภาคประชาชนอ่อนแอไม่สามารถจัดการงานตามฮีตของชุมชนได้ ประชาชนและองค์กรประชาชนถูกจัดการ โดยรัฐและทุนจนอยู่ในภาพเหมือนตัวเบี้ยวในกระดานหมากรุก

๗. ประกวดแข่งขันกันจนเกินงาม การประกวดแข่งขันทำให้เกิดการประมูลกลุ่มช่างฝีมือของวัดต่างๆ เพื่อเอาชนะซึ่งกลุ่มที่ชนะเลิศก็คือช่างกลุ่มเดิมๆ ที่เคยชนะในแต่ละปี แล้วแต่วัด ไหนประมูลได้เพราะเงินถึง ความภูมิใจในชัยชนะก็ไม่ใช่เป็นของคนคุ้มวัด แต่หากเป็นของกลุ่มช่างที่ชนะในแต่ละปี ซึ่งเป็นจุดอับของงานแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี

๘. ผลได้กระจุกไม่กระจายสู่ประชาชน งานแห่เทียนทำให้เกิดงานสร้างรายได้กระจุกตัวเฉพาะในเมือง พ่อค้าประชาชนบางกลุ่ม ประชาชนส่วนใหญ่ระดับฐานรากเป็นเพียงผู้ชมและผู้ทำบุญร่วมกับนักท่องเที่ยวจากทั้งในและต่างประเทศ

แนวทางพัฒนาที่ควรเป็นในอนาคต

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี ควรดำเนินการ ดังนี้

๑. เสริมราก ได้แก่ การพิจารณาส่วนความคิด ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ซึ่งเป็นเสมือนส่วนรากแก้วของให้วัฒนธรรมให้แข็งแกร่ง หากความเชื่อเรื่องการถวายแสงประทีปเป็นพุทธบูชาและคุณค่าความเป็นทุนทางสังคมฯ ยังคงอยู่ก็จะทำให้ประเพณีแห่เทียนพรรษาคืบโตมีดอกออกผลสืบไป

๒. อนุรักษ์อย่างสมดุลกับการพัฒนา ไม่มุ่งพัฒนางานแห่เทียนพรรษาคิ่งเดียวจนลืมมิติของการอนุรักษ์ ทั้งด้านความคิดความเชื่อ วัตถุและพิธีกรรม

๓. เชื่อมโยงเป็นองค์รวม ในอดีตเดือน ๘ ยังมีกิจกรรมการทำบุญอื่นที่สำคัญ เช่น การทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ การบวช การถวายผ้าอาบน้ำฝน การถวายคูปองปัจจัยที่จำเป็นในการปฏิบัติพุทธกิจในช่วงเข้าพรรษาฯ อีกทั้งต้องเชื่อมโยงกับปัจจัยอื่นทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและธรรมชาติ

๔. ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ทั้งส่วนบุคคลและองค์กรชุมชน นับเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาคงคืนการเป็นประเพณีแห่เทียนของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน โดยการสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน เพื่อให้งานประเพณีแห่เทียนพรรษาคืบโตเป็นวิถีสังคม

๕. จัดให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมด้านศิลปะการทำเทียนพรรษา และหรือกิจกรรมอื่นสำหรับทุกหลานเยาวชนหรือบุคคลทั่วไป เพื่อให้เกิดช่างศิลป์การทำเทียนพรรษาอย่างกว้างขวาง

๖. โยงยึดประเพณีแห่เทียนพรรษากับการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญาชุมชน ด้านอื่น โดยจัดโอกาสให้ชาวบ้าน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซื้อขายกันในช่วงงานบุญเข้าพรรษา

๗. ปรับปรนให้เทียนเป็นเทียนผลิตภัณฑ์ของชุมชน เทียนเมืองอุบลราชธานีไม่ควรถูกจำกัดอยู่เฉพาะเทียนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ควรหาทางส่งเสริมการผลิตเทียนรูปแบบต่างๆ เป็นสินค้าที่ระลึกจากเมืองอุบล เพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชนให้กว้างขวาง

๘. พัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนคุ้มวัดต่างๆ ควรได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งเพื่อให้พึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง การช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนหรือภาครัฐควรเป็นไปเพื่อการพึ่งตนเอง

๙. แข่งขันอย่างสร้างสรรค์และเป็นกัลยาณมิตร ควรแบ่งการแข่งขันเป็นหลายประเภท เพื่อให้ผู้เริ่มพัฒนาฝีมือมีโอกาสชนะและชื่นชมร่วมกัน

๑๐. หาทางสร้างพิพิธภัณฑ์เทียนพรรษาโดยด่วน ทั้งนี้อาจเชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑ์ปลาน้ำจืดและแหล่งการเรียนรู้อื่น

๑๑. ควรเปิดโอกาสให้นักานาชาติเข้าร่วมสร้างสรรค์งานศิลปะจากที่นี่ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย

๑๒. ควรมีการจัดตั้งกองทุน เพื่อการพัฒนาประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ให้ชุมชนสามารถนำดอกผลมาใช้ในการพัฒนางานในแต่ละปี

ทั้งหมดที่นำเสนอในที่ประชุมเสวนาฯ นี้เป็นการเสนอในฐานะสมาชิกของประชาคมเมืองอุบลราชธานี คนหนึ่ง ที่หวังอย่างแรงกล้าที่อยากให้เมืองอุบลราชธานีพัฒนาก้าวหน้า ปรับปรนให้เข้าได้กับความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย สามารถสืบส่งลูกหลานให้สืบสานให้มั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

นำเสนอในที่ประชุมเสวนา เรื่อง ประเพณีแห่เทียนพรรษา : อดีต - ปัจจุบัน - อนาคต ณ ห้องประชุม มิตรไมตรี ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖
